

JEAN-FRANÇOIS PÉROUSE

İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri

Çeperler, Hareketlilik
ve Kentsel Bellek

i l e t i ŝ i m

*Istanbul'u beraber keşfettiğim
dostlarımın, bu dünyadan erken ayrılan
Kamel'in, İrfan'ın, Tahir'in anısına*

İÇİNDEKİLER

Bir Arnavutköy Daha Var.....	9
Büyüyü Bozma Pahasına, İstanbul Yaklaşımını Merkezden Çıkarmak.....	17

BİRİNCİ KISIM

Saldırıya Açık, Yoksun Çeperler

Gaziosmanpaşa'nın Kuzey Mahallelerinde, Varoş ve Batıkent Arasında.....	31
"Gazi Mahallesi"nin Başkalaşım Süreci: İstanbul'un Bir Çevre Mahallesinin Oluşumu ve Çözülmesi.....	71
Ayazma: İstenmeyen Bir Yerleşim Alanı.....	99
Katmerli Mağdurların Muhalif Olma Hakkı Yok.....	123

İKİNCİ KISIM

Dışarıya Kapalı, Varsıl Çeperler

"Sitelerle Kuşatılmış İstanbul".....	133
Türkiye'de "Güvenlikli" Sitelerin Ortaya Çıkış Süreci: Beykoz İlçesi Örneği.....	145

Sitelerin Reklam Söylemlerindeki Risk Tanımlamaları.....	163
Eyüp İlçesi'nin Çevresindeki "Güvenlikli Siteler" ya da Farklılaşma Yanılsamaları.....	187
Paylaşılmayan Bir Kaynak ve Ayırıştırıcı Bir Unsur Olarak Çevre.....	213

ÜÇÜNCÜ KISIM
İstanbul'a Göç

Mezarlıklar: Güncel Demografik Dinamiklerin Canlı Kaynakları.....	231
Uluslararası Göç Sisteminde İstanbul'un İşlevi: Ticari Liman, Dağılım Merkezi, Dar Koridor ve Çıkma.....	247
İstanbul'un Göbeğinde Bir Transit Geçiş Bölgesinin Doğuşu ve Ortadan Kalkışı: Tarlabası Örneği (1987-2007).....	281

DÖRDÜNCÜ KISIM
İstanbul'un Parçacık Belleği

Bugünün İstanbul'unda "Gayrimüslimler": Fatih İlçesi Örneği.....	303
İstanbul Kara Surları: Şehrin İmkânsız Belleği.....	343

SONUÇ YERİNE

Paris ve Dubai Arasında İstanbul: Uluslararası Standartlara Uydurma, Kökünden Kazıma ve Direnişler.....	363
---	-----

BÜYÜYÜ BOZMA PAHASINA, İSTANBUL YAKLAŞIMINI *MERKEZDEN ÇIKARMAK...**

"[...] İstanbul, şehir coğrafyacısı için bulunmaz bir 'laboratuvar'dır. İstanbul 'sanayi-öncesi şehri', 'sanayi şehri', hatta az da olsa 'sanayi-sonrası şehri'ni temsil eden mekânsal özelliklerle ve sorunlarla doludur. [...]"

(Erol Tümer, *İstanbul, İnsanlar ve Mekânlar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 12)

İstanbul Dergisi (1992-2008) anısına...

Herkesin kabul edeceği bir coğrafi hazdan, –ki *şen bilim'e*¹ inanmaya devam ediyorum– mekânsal yapılandırmaların, sosyal işleyişlerin ve aynı zamanda konuşma biçimlerinin başkallığıyla temas etmenin verdiği hazzı anlıyorum. Tezimde 1919–1950 yılları arasındaki Ankara'yı incelememe yol açan, öncelikle bu başkallık olmuştu. Ancak başkallık "temel haline" geldiğinde ve tecrit olmuş, fetişleştirilmiş, sosyal yanını yitirmiş olan farklılık estetize edildiğinde, tehlikeli de olabilir. Buradaki ilk risk, sosyal bilimlerde hâlâ canlı biçimde varlığını sürdüren ve çokbiçimli bir kültürelciliğin ürünü olan doğubilime

(*) 2000 yılında yayımlanmış olan İstanbul bibliyografyasının girişinde yer alan bazı öğeleri yeniden kullanıyoruz: *Les dossiers de l'IFEA*, "La Turquie aujourd'hui" Dizisi, No. 4, "Observatoire Urbain d İstanbul", Ekim 2000, İstanbul, IFEA.

1 Nietzsche'nin *Die fröhliche Wissenschaft*'ta (1882) söz ettiği anlamda.

düşmekti. Ancak Ankara'nın oluşum sürecini ele alırken, analizlerimi sıradan denebilecek görüşmelere dayandırdım; bu beni, kültürelcilik türevlerine girme riskinden her zaman korudu. Nitekim Ankara'yı var eden aktörlere, siyasal ağlara, bu ağların halkalarına ve kent formlarına odaklanmak, sosyal gerçekliklerin ve alanın kimi zaman kesifleşen derinliği içinde kalabilmemi sağladı.

Bu tezi 1994 yılının Ocak ayında sunduktan sonra, gerek sürekli hareket eden sınırları, nüfus özellikleri, gerekse iç genişleme ve dönüşüm biçimlerine rağmen kent çalışmalarında yeterince incelenmeyen İstanbul'la daha yakından ilgilenmeye başladım. Bu hayli karmaşık araştırma alanının henüz gün yüzüne çıkarılmamış pek çok yönü var.² Fakat “kesintisiz hareket” içinde olan ve farklı zamansallıkların iç içe geçtiği bu megalopol, “bilimsel çevreler”in, “geniş kitleler”in, ya da sosyal bilim alanındaki araştırmacıların pek ilgisini çekmiyor gibi. “Geniş kitleler” Antik Byzantion'u, Bizans'a ait Konstantinopolis'i veya Osmanlı Konstantiniyyesi'ni çok daha fazla merak ediyorlar. Bunu görmek için Türkiye'de veya yurtdışında İstanbul'u konu alan yayınları veya araştırma programlarını izlemek, yahut İstanbul temalı konferansların başlıklarına bakmak yeterli. İnsanların İstanbul'la ilgili bilmek istedikleri, esas olarak kentin geçmişini kapsıyor: “Bize sultanlardan, haremelerinden veya yeniçerilerden bahsedin, uydukentlerinden veya sanayi bölgelerinden değil...” Günümüz İstanbul'u'nun tepeden tırnağa ihmal edilen, hatta gündemden uzaklaştırılan bir çalışma konusu olduğunu söylemek dahi mümkün. Bununla birlikte, Şirin Tekeli'nin (1996) çok hoş bir şekilde belirttiği gibi İstanbul bizim için “Türk toplumunu anlamayı sağlayan kayıp paradigma” konumunda. Bu görmezlik hali, “şeyleri olduğu gibi görme”nin reddedilmesi (bu, nostaljik bir geçmişçiliğin veya yetersiz bilincin emaresidir) biçiminde yorumlanabilir. Öte

2 Örneğin ordunun İstanbul'un biçimlendirilmesinde oynadığı rol gibi... Oysa 2008 yılında bile İstanbul İli'ne bağlı toprakların %17'si ordunun elindeydi. Mekânsal ve sembolik nüfuzuna karşın İstanbul sahnesinde kendini ancak ara ara gösteren ve en fazla ulusal bayramlarda düzenlenen törenlerde ortaya çıkan bu (homojen olmayan) aktör hakkında hiçbir şey söylenememektedir.

yandan, bilimsel kaygılarla hareket eden bir araştırmacının, bu Őehirle zengin g¼ncelliđi içinde y¼z y¼ze gelmek için fazla bilgece eğilimlerden ¼zellikle kaçınması gerekir. Bu tavır ancak, hatalı “g¼ sorunu” kavramı ¼zerinden İstanbul tartışmalarını boğan –P. Bourdieu’n¼n ifadesiyle “bilim ¼ncesi”– bazı ortak alanlarla m¼cadele etmek için takınılabılır.

İstanbul’un “¼teki gerçekliği”ni¹ g¼rmemi sağlayan, bir tesa-d¼f zinciri sonucunda tanık olduğum *Gazi olayları*dır. İstanbul, gerçekte, n¼fusunun *dışa d¼n¼kl¼đ¼* dikkate alındığı zaman yalnızca içeriden ele alınamaz. Şehrin n¼fusu Avrupa’ya gitmiş olanlar, bunu çok isteyenler, d¼nenler, s¼rekli gidip gelenler ve orada bulunanlar sayesinde yaşayanları da kapsar. Benim İstanbul’un ¼nl¼ varoşlarına girmemi sağlayan da, Toulouse’teki bir banliy¼de yaşayan bir T¼rk’t¼.

¼teki gerçekliğin fark edilmesiyle birlikte, “akademik” d¼zeydeki epistemoloji, coğrafya ve Şehir planlaması çalışmalarında R. Ledrut (1968), H. Lef¼bvre (1968), J. L¼vy (1994), M. Castells (2009) ve D. Harvey’den (1973, 2008) beslenen daha eleştirel, daha sosyal bir tavra kayma eğilimi kendini g¼sterdi. Bahsettiğim tavır genel olarak savlarından ve nedensel d¼ř¼nce biçimlerinden daha az emin, daha az pozitivist, belli bakımlardan daha az saf bir bakış olarak nitelenebilir. Siyasal veya ekonomik iktidarla daha az “anlaşan” bu tavır pasif (eleştirel duruşun veya hiç olmazsa mesafenin bulunmaması) veya aktif (*doxa*’nın kısırlaştırıcı Őemsiyesi altında geliştirilen bir disiplin pratiği ¼zerinden) olabilir. Analizi ¼zg¼rleřtirmenin ¼n koşulu perspektifleri geliştirmek için iktidarın bakış açısının ve beklentilerinin aşılmasıdır. Aksi halde ¼niversite, iktidar sahiplerince biçimlendirilen konformist bir bilgi aktarım merkezine d¼n¼řme riskiyle karşı karşıya kalır. Bu açıdan, analizi bulanıklaştırma ihtimali doğuran her t¼rl¼ izlenimcilik ve k¼lt¼relcilik t¼revine karşı, R. Ledrut’nun (1968 yılında yayımlanan *Sociologie urbaine* [Kent Sosyolojisi] kitabında yer alan) bir s¼z¼-

1 “¼teki gerçeklik” derken dergilerdeki *¼teki İstanbul*’dan değil, sansasyonalist ve *etnikleştirici* gazeteci bakışını saymazsak dikkate alınmayan (veya çok az alınan) İstanbul’dan bahsediyoruz...

nü tekrarlamak istiyorum: “Kent, bir birikim ve kâr aracından başka bir şey değildir. Emeğin, sanayinin ve arazi spekülasyonunun bir araya geldiği bir yerdir... [...]” Kırk yıl sonra, “metropol bölgesi”nin (Castells, 2009) *sadece* bu değilse bile, *öncelikle* bu olduğunu söylemeliyiz.

Bu çalışmayı hazırlarken dikkatle izlediğim başka bir gelişme ise, Türkiye’de halen süren, coğrafyayı sosyalleştirme girişimleri oldu.² Coğrafyanın sosyalleştirilmesinden kastettiğim, coğrafyayı savunulması güç düalizmlerden (insan-doğa) ve belli bir sorunsala oturmayan “kataloglaştırmalar”dan çıkarıp mekânsal adalet, algılanan uzaklık, yaşanan ve paylaşılan alan, çevre, miras veya manzara tartışmaları etrafında toplumsal tartışmalara dâhil etmektir. Kısacası, mekânın, değerler ve temsillerle yüklü ve iktidar ilişkilerinin nesnesi konumundaki bir sosyal yapı olduğunu kabul eden sistemli, ilişkisel, çok-ölçekli³ bir coğrafya pratiği yaratmaktır.

Bu noktada, İstanbul’a ilişkin yazma ve okuma çalışmalarını tehdit eden pek çok tehlike bulunduğunu söylemeliyim. Bunların en önemlileri “nostalji”, “oryantalizm” ve “Avrupa-merkezcilik”, “kötü analiz mekânı çerçevesi” ve “resmî veya geleksel sosyal bilimlerin ‘çalışma değeri’ olarak tanımladığı şeye odaklanma”, yani “varolan söylemlere bağımlı kalma” tehlikeleridir. Bu tuzaklara, “kaynak sorununu” da ekleyebiliriz.

İstanbul’a ilişkin “bütünlüklü” çağdaş analizlerin sayısı henüz çok az olmakla birlikte (Tümertekin, 1997; Güvenç 1996, 1997, 1998; Kurtuluş, 2005) son yıllarda binalara, mahallelere, özel olaylara, veya kişilere yönelik “sınırları dar” anlatımların sayısı bir hayli arttı. Bugün bolca rastladığım bu çalışmaların ortak yönü, çoğunun nostaljik bir hava taşımasıdır. “Artık yitirdiğimiz eski İstanbul...” ideolojisi 1990’ların başından itibaren giderek sahiplenildi. Bu ideolojinin son yirmi yıl içinde çıkan çok sayıda kitap ve makaleye, özellikle de sözlü anlatı-

2 Bkz. *Sosyoloji ve Coğrafya*, 2006, Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İstanbul: Kızılelma yayıncılık, 38.

3 Bu açıdan *Praksis* dergisinin oldukça dikkat çekici “Marksizm ve Ölçek Sorunu” sayısına bkz. (No15, Yaz, 2006).

ma dayalı yerel tarih çalışmalarına esin verdiğini söyleyebiliriz. Bu nostaljik tavır, bana göre, “bugün”ü reddetmek veya –anlaşılmaz, faydasız olduğunu söyleyerek– değersiz göstermek için geçmişteki bir an’ı (ki bu da bakış açılarına göre değişir) idealize etmekten ibarettir.

İstanbul’a ilişkin yabancı dildeki literatürün bir kısmında da bugüne ilişkin yaklaşımlar geliştirmenin neredeyse imkânsız olduğu dile getirilir. Bu yaklaşım, duygusal bir kültürelcilik içinde geçmişi –çoğu kez seçici bir biçimde– canlandırırken bir tür kuramsallaştırma tutkusuyla, genellemeciğe saplanıp kalır. Kuramsal çalışmanın ortalama okuyucuyla arasına mesafe koyması, tek bir ekolü takip etmesi, veya diğerlerinden ayrılma hevesiyle hazırlanması bütünüyle işlevsiz hatta âtl kalması sonucunu doğurur.

İstanbul literatürü, açıkça veya dolaylı yoldan kenti yalnızca “dünün kenti” olarak kurguladığı ve bugüne ait boyutları inkâr ettiği ölçüde zarar görür. İstanbul araştırmalarının pek çoğu aşırı düzeyde seçici ve dolayısıyla gizleyicidir. Bu çalışmalar geçmiş dönemde yaşamış kişileri ve boş binaları sever, “kaba” insanlarla dolu çirkin günümüz İstanbul’u’na verip verir. Günümüz İstanbul’u işte bu nedenlerle araştırmalarda gündeme getirilmeyen, geriye itilen ve araştırılmayı bekleyen bir alandır.

Aynı şekilde oryantalizm⁴ de bir kaçıştır ve gerçekliği enine boyuna ele alma yetersizliğinin bir belirtisidir. İstanbul’un kelimelerle anlatılamaz, tarif edilemez karakterine ilişkin –İstanbul’la ilgili pek çok çalışmada açıkça görülen– yavan söylem reddedilmelidir. Bu söylem temelden yoksun kaldığı ve nesnel gerçeklikten (kent’in hâkim üretim ilişkilerinden ve sosyal ilişkilerin yeniden üretiminden) koparak irrasyonel olana sürüklendiği ölçüde zararlıdır da. Bu yüzden İstanbul’un “anlatılabilir” bir şehir olduğunu ve bir kent politikasının (daha fazla sosyal ve mekânsal adalet için) ancak bu şekilde mümkün olabileceğini koşulsuz olarak kabul ettim. Bu yine de, İstanbul’u bütünlüklü olarak tanıma çabalarının önündeki engelleri tama-

4 Bkz. Keyman, Mutman, Yeğenoğlu, 1996.

men ortadan kaldırdığım anlamına gelmiyor. Fiziksel yığılmadaki artış her tür gözlemi kırılğan hale getirirken, idari kadroların hızlı değişiminin veya toplanan bilgilerin yetersizliğinin istatistiksel gözlemlerimi muğlaklaştırması gibi engeller halen önümde duruyor.

Avrupalılar için önemli bir turistik nokta olan İstanbul'un "büyü" sünü bozacak ve kenti sıradanlaştıracak bir yaklaşımdan kaçınılması da yapılan araştırmaları sekteye ugratıyor. Genellikle Türk ürünlerinin tüketimi için hazırlanmış kitapları okuyan turist, İstanbul'a yiyecekleri tatmak, Doğu'nun, haremelerin, nargilelerin, bıyıkların ve kara çarşafların izini sürmek için gelir. Ve yaşadığı yerlerin bayağılığını hatırlatacak şeyleri görmeyi istemez. Bundan da kötüsü, bazı değerli istisnalar hariç, akademisyenlerin de bir "uzak diyar" hikâyesi anlatan ve daha fazla para kazandıran bakış açısını benimsemeleri. *Egzotikleştirme*, merak edilen bir objenin (azınlıklar, Kürtler, Alevîler, Çingeneler vd.) aşağılanması şeklinde de kendini gösterebiliyor. Doğu'ya ilişkin bilimsel üretimin bir bölümü, "sıradan" dinamiklerden sıyrılmış bir "başkalık" arayışının izlerini taşıyor. Sıradan olguların görmezden gelinmesi gerçekten de rahatsız edici. Üstelik yaklaşımın bu denli parçalı olmasıyla aşağılama arasında ince bir çizgi var; sanki İstanbul geçmişçi, azınlıkçı ve anıtcı bir oryantalizme indirgenerek ele alınabilirmiş gibi... Akademik düzeyde bugünün İstanbul'undan, ancak travestileri (*Middle East Report*, 1998), çarşafli kadınları, sokak çocuklarını ve kentsel şiddeti gündeme getirmek için bahsediliyor ki bu da İstanbul çalışmalarını zehirleyen ve dolambaçlı hale getiren aynı egzotizm arayışının bir parçası.

Türk metropolüne ilişkin (özellikle Avrupa'da) hâkim görüş, açık, verimli ve operasyonel bir analizi farklı düzeylerde zedeleyen *a priori* kabullerden büyük zarar görüyor. Yapılması gereken, her tür yapışkan oryantalist klişeden ve nostaljik "girişim"den uzak durarak İstanbul'u yüzünü örtmeden ve yanılsamalara kapılmadan, gerçekten olduğu haliyle incelemek. Resimlere konu olmaya değer görüntülerin peşinde koşanlara ve ulus-devlet fanatiklerine rağmen İstanbul, aslında her şey-

den önce uluslararası ağların ve akışın, gelişme ve işleyiş mantığının ve pek de “egzotik” olmayan şehir manzarası kesitlerinin bileşimi denebilecek büyük bir megapoldür.

Bu oryantalist hatalarla göbekten bağlı olan Avrupa merkezcilik, hâkimiyetini farklı düzeylerde kuruyor: mekânsal düzeyde (bu, en fazla bazı mahallelerine yoğunlaşma alışkanlıklarına tekabül eder), kaynaklar düzeyinde (Avrupalı kaynaklara öncelik verilir) ve çıkar merkezleri düzeyinde. Bu yanıltıcı eğilime direnmek için önceliğimi “yerel” birincil ve ikincil kaynaklara verdim: Avrupalıların çıkarlarını, korkularını ve saplantılarını (sözde modernleşme, Batılılaşma veya İslamcılışma) taşıyan Avrupalı yaklaşıma mahkûm kalmadım.

Analizin ölçeği ve çerçevesi de “İstanbul olgusu”nun sınırlarının değiştiği ölçüde, tanımlanması zor bir büyüklüğe varabilecek şekilde kendini ortaya koyuyor. Yalnızca megapolün⁵ üzerinde kurulu olduğu alanın genişliğini düşündüğümüzde 85 yıl içerisinde neredeyse bir bakışta görülebilecek bir kent alanından,⁶ genel bir görüntü alınmasının her geçen gün daha da zorlaştığı, karmaşık bir kent ölçeğine geçildiğini söyleyebiliriz.

Hangi İstanbul’dan söz ediyoruz? Merkez mahallelerden mi, 1984 yılından beri bir “büyükşehir belediyesi” tarafından yönetilen (ve sınırları 2004 yılından beri İBB’nin sınırlarıyla aynı olan) İstanbul’dan mı, yoksa metropolün doğrudan ve gündelik etkisi altındaki İstanbul kentsel bölgesinden mi? Doğan Kuban’ın (1996) işaret ettiği gibi, bütün dikkatin 2009 yılından beri 500.000 hektardan daha büyük bir alana yayılan İstanbul İli’nin sadece 1/100’lük bir kısmına tekabül eden 1.500 hektarlık tarihî yarımadağa yöneltilmesi meşru mudur?

5 *Megapol* terimi çok büyük ölçekli ve büyük demografik ağırlığa sahip (10 milyon üzerinde nüfusu olan) bir şehir kompleksini ifade etmektedir; buna, *metropol* teriminden farklı olarak işlevsel bir yapı dâhil edilmemektedir. Terim, neredeyse bir kıta büyüklüğündeki kentler toplamını ifade eden *megalopol* terimiyle (ABD’de olduğu gibi) karıştırılmamalıdır.

6 Şehrin, Birinci Dünya Savaşı zamanında çekilmiş ilk hava fotoğraflarının gösterdiği gibi; bkz. Saner, T. (2001), “Zirvelerin Üzeri Hep Sakin Kalsa da’ (J.W. von Goethe)”, *İstanbul Dergisi*, sayı 37, s. 117-123.

Nitekim bugünkü İstanbul'u ele alan yayınların çoğu, turistik yoğunluğun ve Avrupalıların eski ekonomik-diplomatik varlığının kalbi olan, ancak bugün itibariyle kentleşmiş toplam yüzölçümünün ancak %5'ine yayılan ve megakentin toplam nüfusunun %10'unu barındıran büyük merkezi inceliyor. Yapılan, aldatıcı, ehlileştirici ve hayranlık uyandırıcı bir imajın içinde donup kalmış ve sözde “dokunulmaz” bir İstanbul'u yücelten basmakalıp düşünceleri yaymaktan ibaret.

Bu körleştirici girişime cevabım, yalnızca “tarihî” denilen mahallelere odaklanmaktan kaçınarak İstanbul literatürünü ve okumalarını merkezden çıkarmak oldu. Çünkü Üsküdar'dan veya Esenyurt'tan geliştirilen İstanbul yazını, Beyoğlu'nda geliştirilen yazınla aynı değildir. Bunu aşırı bir “bakış açısı göreliliği” içine düşerek söylemiyorum. Başından beri benim amacım, odak noktamı mümkün olduğunca kaydırmak, böylelikle yeterince söz söylenmiş olan bazı yerlere ilişkin anlatıların dışına çıkabilmek ve İstanbul'u (sosyal-mekânsal [*socio-spatial*] egzotizme düşmeden) Riva'dan veya Tuzla'dan da okuyabilmek oldu. Bu konuda özellikle Sema Erder (1996), Şükrü Aslan (2004), O. Işık ve M.M. Pınarcıoğlu (2001) gibi değerli araştırmacıların çalışmalarından yararlandım.

Bunların yanı sıra, İstanbul literatürünün biçimi, çoğu kez açıkça ifade edilmeyen hâkim –sınıfsal, cinsel, kurumsal– bakış açıları tarafından da bozulur. Pierre Bourdieu'nün Fransa için söylediği gibi, devletin büyük bir sembolik meşruiyetten beslenen “bakış açılarının üzerinde bir bakış açısı” olduğu söylemi, araştırmaların yönünü bir hayli saptırmaktadır. Çalışmayı zorlaştıran tüm bu engelleri topluca aşma girişiminde bulunmasızın zamansal, mekânsal, siyasal, kurumsal, kültürel veya ekonomik bakımdan hâkim durumda olan veya az algılanan söz ve anlatılara dikkatli bir şekilde yaklaştım.

Zaten yürümeye çalıştığım yol, modernleşme/Batılılaşma paradigması içinde yazan yahut bunu, kent tarihinin “şanlı” dönemi olarak görülen Osmanlı dönemiyle barışma kaygısı içinde “gelenekçi” biçimlerde yapan yaklaşımların yarattığı tuzaklarla dolu. Birkaç yıldır bu iki bakış açısı çeşitleniyor, hatta melezeleş-

yor. Buna karşın İstanbul söyleminin ulusal üretiminde “Osmanlı” ideolojinin ağırlığı her geçen gün artıyor.⁷ 1950’lerde Demokrat Parti iktidarında –özellikle de şehrin Osmanlılar tarafından fethedilmesinin 500. yıldönümü vesilesiyle– ortaya çıkan ve 1994’ten itibaren güçlenen “Osmanlı” söylem fetih anının yüceltilmesine dayanıyor. Fetih, ilahi takdirin de tecelli etmesiyle gerçekleşen özgürleştirici bir olay ve bir kültür sisteminin diğeri karşısında zafer kazanması biçiminde sunuluyor.⁸ İBB tarafından 2009 yılı Ocak ayında açılan “Tarih Müzesi-Panorama 1453”, bu bakış açısının en karikatürize ifadesini ortaya koyuyor.

Fakat hâkim bakış açılarından uzaklaşmaya çalıştığımda bulduğum referanslar daima sınırlıdır. Y. Hakan Erdem’in 2008 sonlarında yayımlanan parlak bir yergi yazısında⁹ hatırlattığı gibi, İstanbul literatürünü zayıflatan etkenlerden biri, mevcut kaynakların bir bölümünün “şüpheli” olmasıdır. Bu yüzden şüpheli bakışımı daima korumam ve İstanbul’la ilgili manipülasyonları hesaba katarak her zaman birinci el kaynakları tercih etmem gerekiyor.

Bu bağlamda 1991 yılından bu yana Tarih Vakfı, geleneksel, değişmeden kalmış, “ulusal” büyük anlatılar dışında, kopuşların, mekânların, kurumların, sosyal grupların, hatta bireylerin de analizinin yapılabilmesi konusunda öncü girişimlerde bulundu kuşkusuz.¹⁰

Sonuç olarak tercihim, resmî tarihin tabularını, nostaljik yakınlmaları ve Türkiye’nin turizm ekonomisinin pazarlama ta-

7 Bora, Tanıl (1997) “Türk Sağının İstanbul Rüyalari: Global Şehir, Fatih’in İstanbul’u ve Yeniden Fetih”, *Mediterranean*, “İstanbul” Özel Sayısı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 149-157.

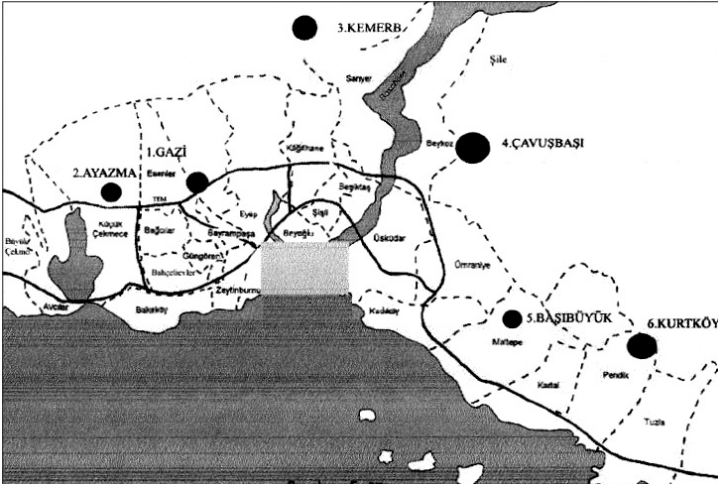
8 Bkz. Feridun Dirimtekin; *La Conquête d’Istanbul*, İstanbul, 1949.

9 Y. Hakan Erdem: *Tarih - Lenk - Kusursuz Yazarlar, Kağıttan Metinler*, İstanbul, Doğan Kitap, Basım Tarihi: 12 - 2008, 360 s.

10 Bu çalışmalar aynı anda doküman ve tanıklıkların derlenmesi, araştırma (özellikle de metodolojik araştırma), tartışma ve yayınların canlandırılması gibi yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmaktadır. Diğerlerinin yanında şu temel yayımlar okunabilir: *Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması*, Kolektif, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000; *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, Stephen Caunce, çev. A. Yalçınkaya ve B.B. Can, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008; *Yanıbaşımızdaki Tarih*, David E. Kyvig ve Myron A. Marty, çev. Nalan Berköz Özsoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

leplerini aşan bir kent araştırmasından yana kullanıyorum. Bugünün İstanbul'undan kaçmayacaksa eğer, çalışmaya nereden başlayacağımızı belirlememiz gerekiyor: megakenti arşınlamak, çok fazla *a priori* kabulde bulunmamak ve “izin verilen” söylemleri, resmî veya genel kabul gören sınırları ve istatistikleri dikkate almaksızın araştırma yapmak; böylelikle somut ve karmaşık sonuçlara ulaşmak; ziyaretleri (her ne kadar bu terim fazla turistik çağrışımlar yapsa da), görüşmeleri, fotoğrafları ve filmleri çoğaltmak. 1995 Aralığı'ndan, ama özellikle 1999'da Marmara Üniversitesi'nde, İFEA'da ve daha sonra Galatasaray Üniversitesi'nde çalışmak üzere İstanbul'a yerleştiğim tarihten itibaren kesintisiz olarak hep bunu yapmaya çalıştım.

Burada, 1997-2009 yılları arasında çeşitli dergilerde veya kitaplarda Fransızca olarak yayımlanmış “İstanbul makaleleri”nden bir seçki sunuyorum. Amacım, beslendikleri alandan uzakta yayımlanmış metinlerden en ilginç bulduklarımı okutmak ve tartıştırmak. Bu makalelerin bazılarının yazıldığı tarihin, yayımlanma tarihinden bazen 4, hatta 5 yıl daha eski olduğunu unutmamak gerek. Bu “saha makaleleri”nin, ön açıcı denebilecek bir mahiyette olduğunu ve öncelikle ampirik bir tavrı

Harita 1. En çok bulunduğum alanlar.

yansıttığını söylemek istiyorum. Henüz çok az incelenmiş bir alan üzerinde yapılacak şişirilmiş teorik çalışmalar bana pre-matüre (ve riskli) görünüyor.

Bu metinleri, üç alt bölümde topladım. Bu üç alt bölüm, araştırma pratiğinin zamanına, yanıt aradığı soruların türlerine ve incelediği sahalara göre oluşturuldu. İlk alt bölüm, İstanbul'un kaderinin ve merkezin dinamiklerinin anlaşılabilirliği için mutlaka analiz edilmeleri gerektiğini düşündüğüm çevre semtleri ele alıyor. İkincisi, "korku kenti" temasını ve İstanbul'un, kapalı ve belli kişilere ayrılmış olan karmaşık yaşam alanlarının artan çokbiçimliliği nedeniyle yer açmak zorunda kaldığı yüzlerini inceliyor. Üçüncü kısımda ise "kent hareketliliği"ni çeşitli ölçeklerde (bölgesel, ulusal, uluslararası) ele aldığım bazı çalışmaları topladım. İstanbul'un uluslararasılığına ilişkin büyük söylemleri ele alırken, kentliliğin sosyal ve yapısal morfolojilerinin esnekliğini görmeyen istatistiklerin ötesine bakmaya çalışarak, anakenti ve kentliliği gündelik yaşamda var eden, çeşitlilik arz eden hareketlilik biçimlerine yoğunlaştım.

Bu giriş bölümünü, çeviri seçimleriyle ilgili birkaç notla¹¹ sonlandıracağım. Makaleleri güncellememeyi ve ait oldukları tarihlerle korumayı tercih ettim. Bu yüzden, kimi zaman bu yöndeki eğilimim kuvvetli olmakla birlikte, metinlere birkaç dipnot dışında hiçbir şey eklemedim. Çünkü silinmiş olan *zamanın izlerinin*, metinleri kişisel ve kolektif bir tarih içinde şaibeli hale getireceğini düşünüyorum.

ÇEVİREN *Selim Sezer*

KAYNAKÇA

Aslan, Ş. (2004) *1 Mayıs Mahallesi. 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Castells, M., *The Networked City: Réseaux, espace, société. EspacesTemps.net* (URL: <http://espacestemp.net/document7443.html>).

Erder, S. (1996) *İstanbul'da Bir Kentkondu. Ümraniye*, İstanbul, İletişim Yayınları.

11 Bu kitabın yayınlanmasını mümkün kılan meslektaşlarıma ve dostlarıma da içtenlikle teşekkür etmem gerekiyor: Öncelikle Aslı Odman, Ahmet Insel, Berna Akkıyal ve İlknur Kurşunluğil'e ve elbette, İlknur'un yönlendirdiği genç çevirmenler ekibine teşekkürlerimle.

- Güvenç, M. 1996. İstanbul'u Okumak I: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi. *Toplum ve Bilim*, 71/4, s. 6-58.
- . (1997) İstanbul'u Okumak II: Mahalle Düzeyinde Konut-Mülkiyeti-Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir? *Toplum ve Bilim*, 72/1, s. 153-171.
- . (1998) Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma; İlişkisel Çözümler. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı, s. 115-138.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- . (2008) The Right to the City. *New Left Review* 53, 23-40.
- İşık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. 2001. *Nöbetleşe Yoksulluk*. Sultanbeyli, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (ed.) (1999) *İstanbul. Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyman, F.- Mutman, M. ve Yeğenoğlu, M. (1996) *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuban, D. 1996. *İstanbul, Bir Kent Tarihi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı.
- Kurtuluş, H. (ed). (2005) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ledrut, R. (1968) *Sociologie urbaine*. Paris: PUF.
- Lefebvre, H. (1968) *Le droit à la ville*, Paris: Anthropos.
- Lévy, J. (1994) *L'espace légitime*. Paris: PFNSP.
- Rémy, J. ve Voye, L. (1992) *La ville: vers une nouvelle définition?* Paris: L'Harmattan.
- Tekeli, Ş. (1996) İstanbul: The Lost Paradigm for Understanding Turkish Society. *New Perspectives on Turkey*, Güz 1996, 15, s. 119-126.
- Tümertekin, E. (1997) *İstanbul, İnsanlar ve Mekânlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Üstündağ, N. (2005) Die Konstruktion von Subjektivität: Geschichten von Esenyurt. *Self-service City: İstanbul*. Esen, O., Lanz, S. (ed). 363-377. Berlin: b_Books.